

УДК 373.091.3:811.161.2]:316.77

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.24.2025.8>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Надяк Х. Р., Мельник Л. Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті представлено теоретичне осмислення психолого-педагогічних засад діалогічної взаємодії у формуванні комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. Зокрема, окреслено роль діалогу як цілісної моделі педагогічної комунікації, що забезпечує перехід від монологічних форм навчання до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, спрямованої на активне залучення здобувачів освіти до спільного конструювання знань і смислів. Розглянуто діалогізацію навчального процесу як комплексне педагогічне явище, зумовлене взаємодією психологічних, педагогічних і ціннісних чинників. Оприєвнено вплив мотиваційної готовності до спілкування, емоційної атмосфери довіри й поваги та сформованості комунікативної компетентності на результативність навчального діалогу. Наголошено, що саме узгодженість зазначених чинників створює умови для переходу від формального обміну репліками до змістовної педагогічної взаємодії.

Особливу увагу приділено світоглядно-ціннісному виміру діалогізації освітнього процесу. Проаналізовано ідеї гуманної педагогіки, що слугують концептуальним підґрунтям діалогічної взаємодії, глибоко вкоріненим в українській традиції. Простежено тяглість гуманістичних ідей у педагогічній спадщині В. Сухомлинського та духовно-педагогічних поглядах Блаженнішого Любомира Гузара, у яких діалог постає як форма педагогічного співбуття, заснованого на довірі, емпатії та відповідальності за слово.

З'ясовано, що ефективна реалізація діалогічної взаємодії значною мірою залежить від професійної майстерності вчителя, зокрема словесника, здатного виконувати роль фасилітатора освітнього діалогу, створювати психологічно безпечне комунікативне середовище та підтримувати активну мовленнєву позицію учнів. Доведено, що діалогізація освітнього процесу відповідає сучасним компетентнісним і ціннісним орієнтирам розвитку української освіти та є важливою умовою формування комунікативної культури й особистісного зростання здобувачів освіти, зокрема філологічного спрямування.

Ключові слова: діалогічна взаємодія, діалогізація освітнього процесу, гуманістичні ідеї, ціннісні орієнтири, комунікативна культура, комунікативна компетентність здобувачів освіти філологічного спрямування.

Nadjak H. R., Melnyk L. B. Psychological and pedagogical bases of dialogical interaction as a mechanism for the formation of students' communicative competence in general secondary education institutions.

The article presents a theoretical understanding of the psychological and pedagogical foundations of dialogical interaction in the development of students' communicative competence in general secondary education institutions. It outlines the role of dialogue as a holistic model of pedagogical communication that facilitates the transition from monological forms of teaching to subject-subject interaction, actively involving students in the joint construction of knowledge and meaning. The work examines the dialogization of the educational process as a complex pedagogical phenomenon resulting from the interaction of psychological, pedagogical, and value factors. It traces how motivational readiness for communication, an emotional atmosphere of trust and respect, and the development of communicative competence influence the effectiveness of educational dialogue. It has been established that coordinating these factors creates the conditions for the transition from a formal exchange of replies to meaningful pedagogical interaction.

Particular attention is paid to the worldview and value dimensions of the dialogization of the educational process. The ideas of humane pedagogy, serving as a conceptual basis for dialogical interaction and deeply rooted in Ukrainian tradition, are analyzed. The continuity of humanistic ideas in the pedagogical legacy of V. Sukhomlynsky and in the spiritual and pedagogical views of His Beatitude Lubomyr Husar is traced, in which dialogue appears as a form of pedagogical coexistence grounded in trust, empathy, and responsibility for one's words.

It has been established that the effective implementation of dialogical interaction largely depends on the teacher's professional skills, including the ability to act as a facilitator of educational dialogue, create a psychologically safe communicative environment, and support students' active speech positions. It has been shown that the dialogization of the educational process aligns with the contemporary competence and value orientations of Ukrainian education and is a necessary condition for the development of a communicative culture and students' personal growth, particularly among those studying philology.

Keywords: dialogical interaction, dialogization of the educational process, humanistic ideas, value orientations, communicative culture, students' communicative competence of philological orientation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сьогодні українська освіта функціонує в умовах інтенсивних суспільно-політичних та культурних трансформацій, що зумовлені процесами війни, європейської інтеграції, цифровізації та переосмислення ролі української мови як ключового чинника формування національної ідентичності.

У цьому контексті особливої актуальності набуває пошук ефективних педагогічних підходів, спрямованих на активізацію мовленнєвої діяльності здобувачів освіти, розвиток їхньої комунікативної компетентності, критичного мислення та здатності до взаємодії. Одним із таких підходів є діалогізація навчального процесу, яка стає основою сучасної філологічної освіти та відповідає стратегічним орієнтирам Концепції Нової української школи та чинних Державних стандартів освіти.

Звернення до діалогізації зумовлене необхідністю подолання репродуктивних форм навчання, орієнтованих переважно на засвоєння готових знань, та переходом до діяльнісної моделі освіти, що передбачає активну мовленнєву практику, співтворчість і рефлексію.

Реалізація таких змін потребує ґрунтовного осмислення психолого-педагогічних чинників ефективної навчальної взаємодії, зокрема мотиваційної готовності учнів до спілкування, емоційної атмосфери довіри й поваги, рівня сформованості комунікативної компетентності та професійної майстерності вчителя у веденні педагогічного діалогу. Світоглядно-ціннісним підґрунтям діалогізації освітнього процесу виступають ідеї гуманної педагогіки, глибоко вкорінені в українській національній традиції. Погляди В. Сухомлинського та духовно-педагогічна спадщина Блаженнішого Любомира Гузара утворюють діалог як спосіб виховання особистості в атмосфері довіри, емпатії, відповідальності за слово та повазі до людської гідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема діалогізації навчання неодноразово поставала об'єктом зацікавлення серед українських дидактів, що засвідчують праці М. Гриньової [9], Н. Шульжук [18], О. Пометун [13]. Автори цих праць акцентують на важливості інтерактивних форм навчання та партнерської взаємодії вчителя й учня. Питання мотивації діалогічного спілкування досліджували В. Гальченко та І. Грузинська [6], роль емоційної атмосфери – Н. Голуб [7], комунікативну компетентність як основу освітньої взаємодії – О. Гончар [8], І. Андрощук [1].

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних засад діалогізації як механізму формування комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. Відповідно до цієї мети впливають **завдання**: схарактеризувати мотиваційну готовність здобувачів освіти до діалогічної взаємодії; визначити роль емоційної атмосфери довіри та поваги між учнями та учнями і вчителем; розкрити значення комунікативної компетентності у діалогізації навчання; проаналізувати ідеї гуманної педагогіки як ціннісну основу діалогу;

окреслити роль професійної майстерності вчителя у веденні діалогу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз проблеми діалогічної взаємодії в освіті передбачає розгляд навчального процесу як простору педагогічної комунікації, у межах якого реалізуються принципи партнерства, взаємоповаги та співпраці. З огляду на це доцільним є поетапний аналіз психолого-педагогічних засад діалогізації навчання.

1. **Мотиваційна готовність учнів до спілкування.** Розвиток сучасного суспільства вимагає від школи не лише забезпечення учнів знаннями, а й формування в них умінь спілкуватися, взаємодіяти, аргументовано висловлювати власну думку. Основою цього, як стверджують В. Гальченко та І. Грузинська, є мотиваційна готовність до спілкування [6, 131], тобто внутрішнє прагнення дитини вступати в комунікацію, брати активну участь у діалозі, розуміти співрозмовника та досягати взаєморозуміння.

Мотиваційна готовність учня ґрунтується першочергово на усвідомленні його значущості та потреби у взаємодії з іншими. Вона формується через створення сприятливого психологічного клімату у класі; діалогізацію навчання, коли слово мають не лише вчитель, а й учні; використання інтерактивних технологій (дискусії, рольові ігри, мовленнєві ситуації); підтримку ініціативи учнів, їхніх думок і пропозицій, а також через усвідомлення практичної цінності спілкування для навчання й життя.

Учитель виступає не просто джерелом знань, а партнером у діалозі, який допомагає дитині відчувати успіх у мовленні, подолати страх помилки, побачити у спілкуванні засіб самовираження.

Для учнів середньої ланки загальноосвітньої школи (5–9 класи) мотиваційна готовність до спілкування може виявлятися у:

1. Прагненні брати участь у діалозі, тобто учні не бояться висловлювати власні думки, ставлять запитання, уточнюють позиції співрозмовників.

2. Інтересі до обговорення навчальних тем – під час уроків школярі охоче дискутують, коментують відповіді однокласників, шукають аргументи.

3. Готовності слухати й чути інших, тобто виявляти повагу до думки співрозмовника і реагувати на неї, продовжувати чужу думку або висловлювати альтернативну позицію.

4. Використанні мовлення як засобу самовираження – задля висловлення емоцій, вражень, ставлення до подій чи до прочитаного.

5. Активності в колективній роботі – школярі беруть участь у рольових іграх, групових проєктах, дискусіях та презентаціях.

6. Упевненості у власних мовленнєвих можливостях – ніхто не боїться помилятися, діти прагнуть удосконалювати своє мовлення.

7. Позитивному ставленні до комунікації рідною мовою – учні відчують гордість за українське слово, намагаються спілкуватися культурно й грамотно.

Варто відзначити те, що діти цього віку активно шукають способи самовираження, тому необхідно

створити умови, за яких спілкування стає для них не примусом, а потребою. Використання рольових ігор, дискусій, творчих завдань і групових проєктів допомагає розвинути в учнів інтерес до діалогу та впевненість у власних мовленнєвих можливостях.

У старшій школі мотивація до діалогу набуває глибшого змісту: учні прагнуть не лише висловитись, а й аргументовано намагаються відстоювати власну позицію, досягати взаєморозуміння, вести конструктивну полеміку. Саме тут формується внутрішня готовність до партнерського спілкування, що базується на повазі, толерантності, вмінні слухати і переконувати. Завдання вчителя у такому випадку – підтримувати цей інтерес, створювати ситуації реального спілкування, у яких слово має цінність, а думка кожного – вагу.

2. Роль емоційної атмосфери довіри та поваги.

Емоційна атмосфера в освітньому середовищі є потужним чинником, що безпосередньо впливає на формування мотивації учнів до навчання та спілкування. Саме атмосфера довіри, взаємоповаги та емоційної підтримки створює умови, у яких учень відчуває себе впевненим, розкутим і готовим до активної комунікації.

Будь-який діалог можливий лише там, де є взаємна повага. Учень не вступить у щире мовленнєве взаємодія, якщо боїться осуду, помилки чи приниження з боку оточення. Емоційна відкритість учителя, його доброзичливість і готовність слухати – це те, що формує у дітей відчуття безпеки, а значить – стимулює бажання висловлювати власну думку, ставити запитання, вступати в полеміку.

Відповідно можемо говорити про вплив довіри на мотивацію. Адже, коли вчитель демонструє довіру до можливостей учня, він у такий спосіб посилює його внутрішню мотивацію до спілкування: учні завзятіше беруть участь у навчальному діалозі, проявляють ініціативу, шукають аргументи, намагаються донести власну позицію. Таким чином, довіра стає поштовхом до самостійності, активності та самоповаги.

Важливою умовою партнерської взаємодії є повага до думки учня, навіть якщо вона і відрізняється від загальноприйнятої. Такий стиль спілкування сприяє розвитку критичного мислення, толерантності та культури мовлення. Повага до співрозмовника формує у школярів здатність вислухати, аргументовано відповісти і не переходити на емоції чи образи. Задля створення емоційно сприятливої атмосфери у класі можна використати позитивний зворотній зв'язок з питаннями типу «Ти добре сформулював думку?» чи «Цікава точка зору» або ж створити ситуацію успіху для кожного учня.

Не останнє місце тут займає щирість й усмішка в комунікації, доброзичливий тон педагога; важливою є підтримка групової роботи, коли школярі вчаться співпрацювати й поважати один одного. Спільне обговорення правил спілкування також формує культуру діалогу. На цьому наголошувала зокрема і Н. Голуб [7, 130–133], адже діалогічна культура, тобто комунікативна компетентність учнів, формується через навчання, через правила, умови і компоненти комунікативної культури.

Отже, створення емоційної атмосфери – це не додаткова умова, а психологічне підґрунтя діалогічного навчання. Вона формує в учнів відчуття значущості власного «Я», стимулює відкритість і взаєморозуміння, сприяє розвитку мовленнєвої активності та внутрішньої мотивації до спілкування.

3. Комунікативна компетентність як основа діалогізації навчального процесу. У сучасному педагогічному дискурсі комунікативну компетентність трактують як інтегроване утворення, що включає знання, уміння, навички, ставлення та мотивацію особистості до ефективної взаємодії з іншими у комунікативному просторі. Комунікативна компетентність – це не просто вміння говорити чи висловлюватися, а здатність здійснювати взаємодію в умовах навчального процесу так, щоб сприяти розумінню, співробітництву та побудові діалогу.

Під діалогізацією навчального процесу розуміють створення таких психологічно-педагогічних та організаційних умов, за яких учасники освітнього процесу (учні, учителі та ін.) активно взаємодіють, обмінюються думками, розвивають співтворчі навчальні стосунки. Комунікативна компетентність стає основою такої діалогізації з кількох причин. По-перше, компетентний учень чи вчитель здатні ефективно входити у комунікативну ситуацію: формулювати думки, слухати іншого, ставити питання, реагувати на аргументи. Саме такі навички створюють передумови для конструктивної дискусії та співтворчості. По-друге, комунікативна компетентність забезпечує належну атмосферу взаєморозуміння: коли учасники володіють навичками емпатії, активного слухання, здатні враховувати точки зору інших, це суттєво підвищує ймовірність того, що навчальна взаємодія перетвориться з монологу на діалог. Емоційні та вербальні компоненти відіграють ключову роль у встановленні взаєморозуміння. По-третє, наявність таких навичок дає змогу трансформувати роль учителя з «джерела знань» у фасилітатора діалогу: він/вона створює умови, модерує обговорення, заохочує висловлювання, запитує й слухає, підтримує обмірковування. Це безпосередньо сприяє реалізації діалогічної моделі освіти.

З урахуванням сучасних досліджень до ключових складників комунікативної компетентності відносять:

1. Знання: розуміння комунікативних процесів, мовленнєвих стратегій, функцій спілкування, основ міжособистісної взаємодії.

2. Уміння та навички: здатність до формулювання власної думки, аргументації, ведення дискусії, активного слухання, адекватного реагування на висловлювання партнера по діалогу.

3. Ставлення та мотивація: готовність до комунікації, толерантність, відкритість до іншого, віра в цінність спілкування як навчальної діяльності.

4. Контекстуальні уміння: здатність адаптуватися до різних ситуацій спілкування, враховувати соціокультурні та освітні умови, формати взаємодії (онлайн, офлайн, групова, індивідуальна), що сьогодні набуває особливої актуальності.

У контексті діалогізації навчального процесу особливо важливими є саме другий і третій складники,

тобто уміння та навички, і мотиваційно-становий компонент, адже саме вони трансформують потенціал у дійсну взаємодію.

Для того щоб комунікативна компетентність стала дієвим фундаментом діалогізації, необхідно забезпечити такі умови:

- створення інтерактивної взаємодії (групова робота, рольові ігри, кооперативне навчання);
- налаштування сприятливої педагогічної атмосфери;
- здійснення рефлексії, яка надає учням можливості аналізувати хід своєї комунікації, обговорювати, що спрацювало, а що – ні, як можна покращити спілкування; це сприяє усвідомленому розвитку навичок;
- моделювання типових комунікативних ситуацій та тренінги – наприклад, проведення ситуацій «учень – учень», «учитель – учень», розв'язання конфліктних чи творчих комунікативних задач;
- забезпечення інтеграції цифрових технологій і сучасних методик;
- підготовка самого педагога-фасилітатора – для того, щоб діалогізація навчання була дійсно ефективною, вчитель повинен володіти високим рівнем комунікативної компетентності, бути здатним створити діалогічне середовище, мотивувати і підтримувати учнів.

Сучасні освітні зміни в Україні актуалізують питання розвитку комунікативної компетентності як основи не просто навчання, а навчання-діалогу. Зокрема І. Бойко вказує на те, що через розвиток цифрових технологій видозмінюються зміст та структура поняття комунікативної компетентності [4]. Водночас існують виклики: нерівність доступу до диференційованих форм навчання, недостатній рівень підготовки педагогів-фасилітаторів, домінування в багатьох навчальних закладах традиційної моделі «лекція – конспект – тест», а це, на жаль, стримує реалізацію діалогічного підходу. Тому активне формування комунікативної компетентності учнів, створення умов для діалогу в навчальному процесі – це не тільки педагогічне завдання, але й стратегічна умова модернізації освіти.

4. Ідеї гуманної педагогіки як світоглядно-ціннісна основа діалогізації (на прикладі поглядів В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара). Гуманна педагогіка посідає особливе місце у становленні сучасної парадигми освіти, зорієнтованої на діалог, співпрацю, взаємоповагу та духовний розвиток особистості. Вона передбачає розуміння навчального процесу як взаємодії рівноправних суб'єктів – учителя та учня, де провідною є не передача знань, а виховання людини у дусі довіри, любові та відповідальності. Саме гуманістичні ідеї становлять глибинну основу діалогізації освітнього процесу, оскільки орієнтують педагога на співбуття з учнем у просторі духовних і моральних цінностей.

Сутність гуманної педагогіки полягає у визнанні цінності кожної особистості, її права на власну думку, самовираження, саморозвиток. Гуманна взаємодія не можлива без діалогу, адже саме через діалог реалізується взаємне пізнання, розуміння й прийняття. Як відзначав Василь Сухомлинський, «хороший

учитель – це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радості і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що він сам був дитиною» [15].

Діалог у цьому контексті постає не лише як метод, а як форма буття у педагогічному світі, де слово вчителя є не наказом, а зверненням до серця дитини.

Педагогічна система В. Сухомлинського є класичним прикладом української гуманної педагогіки. В її центрі – дитина як унікальна духовна істота, а процес навчання – це «школа радості», де слово стає засобом формування людяності. Сухомлинський наголошував, що учитель має не лише навчати, а й «пізнавати душу дитини через слово і слухання». Він розглядав педагогічне спілкування як взаємний духовний обмін, який вимагає від педагога емпатії, довіри, делікатності.

Його відомі вислови – «серце віддаю дітям», «педагогічне слово має бути добрим, теплим, мудрим» – відображають діалогічну сутність гуманної освіти. Через довіру та співпереживання учитель створює умови для розкриття внутрішнього світу учня, його самостійності та творчості. Як вказують сучасні дослідники – М. Антоненко [2], Л. Бондар [5], В. Кузь [12] – педагогічна спадщина В. Сухомлинського актуалізує поняття «педагогічної любові» – духовного ставлення до дитини, що є основою діалогу вчителя й учня.

Духовно-педагогічна спадщина Блаженнішого Любомира Гузара також розкриває гуманну педагогіку в релігійно-етичному вимірі. Його думки про виховання, людину, духовність і служіння є близькими до ідей В. Сухомлинського, однак мають акцент на вихованні через спільноту, співбуття, діалог совісті.

Блаженніший Любомир підкреслював, що виховання – це не контроль і не покарання, а вміння слухати дитину і разом з нею шукати істину. Для нього діалог – це не просто форма спілкування, а спосіб існування у світі, коли кожна особистість визнається гідною поваги й любові [17, 197]. «Перш за все, на кожного треба дивитися, як на людину», – наголошував Блаженніший у бесіді з журналістами [10].

У педагогічному сенсі це означає: учитель має не лише говорити, а насамперед слухати, ставати поруч із учнем, допомагати йому відкривати сенси. Таким чином, діалог виступає як спільна духовна подорож, у якій педагог і вихованець взаємно збагачуються.

Ідеї В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара мають спільну основу – віру в людину, у виховну силу любові та слова, у необхідність рівності в спілкуванні. У В. Сухомлинського педагогічний діалог є «шляхом до серця дитини»; у Л. Гузара – «шляхом до взаєморозуміння через духовне слухання». У поєднанні ці дві концепції створюють цілісний гуманістичний фундамент для сучасної діалогізації освіти: від психологічного рівня (довіра, емпатія, доброзичливість) до духовно-ціннісного (віра у внутрішню гідність кожної особистості).

Гуманна педагогіка не обмежується моральними деклараціями – вона задає конкретні психолого-педагогічні умови:

- визнання рівності суб'єктів освітнього процесу;
- повага до індивідуального досвіду учня;
- довіра, емпатія, відкритість;
- використання слова як засобу співпереживання, а не контролю;
- розвиток духовності через діалог культур і поколінь.

5. Професійна майстерність учителя у веденні діалогу. Якщо гуманна педагогіка задає світоглядно-ціннісну основу діалогізації, то її практична реалізація залежить від професійної майстерності вчителя, який стає безпосереднім носієм і творцем діалогічної культури в освітньому середовищі. Професійна майстерність педагога у веденні діалогу – це не лише володіння методичними прийомами комунікації, а передусім уміння перетворювати спілкування на спільний процес пошуку істини, смислів, розуміння. Сучасний учитель має бути не «транслятором знань», а фасилітатором розвитку особистості, який «перетворює процес комунікації у зручний і легкий для всіх її учасників, допомагає групі зрозуміти загальну мету й підтримує позитивну групову динаміку для досягнення цієї мети у процесі дискусії, не захищаючи при цьому одну з позицій або сторін» [11, 28], який допомагає студентові усвідомлювати себе як самоцінність, «підтримувати його прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей студента, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури» тощо [16].

У цьому контексті діалогічна компетентність учителя включає такі ключові компоненти:

- емпатійне слухання – здатність почути не лише слова, а й внутрішні смисли учнів;
- уміння ставити відкриті запитання, що спонукають до мислення, а не перевіряють пам'ять;
- створення психологічного клімату довіри, у якому кожен учень почувається вільним висловити власну думку;
- культура мовлення та етична відповідальність за слово, яке у педагогічному діалозі набуває виховної сили;
- рефлексія педагогічної взаємодії – здатність учителя аналізувати власні комунікативні стратегії та вдосконалювати їх.

Як підкреслює О. Савченко, справжня педагогічна майстерність полягає у поєднанні гуманного ставлення з високим рівнем методичної культури. Учитель стає майстром діалогу тоді, коли вміє «говорити, щоб надихати» і «слухати, щоб розуміти». Такий педагогічний стиль ґрунтується на довірі, взаємній повазі та усвідомленні рівності сторін у навчальному процесі [14]. Звідси професійна майстерність у веденні діалогу – це синтез етичної зрілості, духовної культури та комунікативної компетентності педагога, що перетворює освітній процес на простір взаєморозуміння, партнерства й розвитку особистості кожного учня. Вона є практичним виявом гуманістичних ідей вище згаданих В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара в сучасній педагогіці, забезпечуючи безперервність традиції «освіти серця» у нових умовах компетентнісного та ціннісного підходів.

Висновки і перспективи дослідження. Проведене дослідження дає підстави розглядати діалогічну взаємодію в освітньому процесі не як окремий метод чи сукупність прийомів, а як цілісну модель педагогічної комунікації, що змінює характер навчальної діяльності та роль її учасників. Діалог у цьому контексті постає як простір співтворчості, у якому навчання поєднується з особистісним розвитком і ціннісним самовизначенням.

З'ясовано, що результативність діалогізації навчального процесу визначається узгодженістю психологічних і педагогічних чинників, які сукупно формують сприятливе середовище для активної участі здобувачів освіти в навчальному спілкуванні. Саме їхня взаємодія забезпечує перехід від формального обміну репліками до змістовного діалогу.

Обґрунтовано, що діалогізація освітнього процесу має виразний гуманістичний вимір і ґрунтується на визнанні особистісної гідності кожного учасника навчання, відповідальності за слово та культуру взаєморозуміння. У цьому сенсі вона відповідає сучасним орієнтирам розвитку української освіти та сприяє реалізації її компетентнісних і ціннісних засад.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методичних моделей упровадження діалогічної взаємодії в різних освітніх контекстах, а також у вивченні умов підготовки педагога до виконання ролі фасилітатора навчального діалогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук І. Комунікативна компетентність як важливий засіб ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. *Молодь і ринок*. 2022. № 3-4 (201–202). С. 34–38. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/12659>.
2. Антоненко М. Погляди В. О. Сухомлинського на процес шкільного навчання. *Рідна школа*. 2002. № 5. С. 15–18.
3. Берегова О. М. Діалог культур : образ іншого в музичному універсумі : монографія / передне слово Ганна Чміль. Київ : Ін-т культурології НАМУ, 2020. 303 с.
4. Бойко І. Комунікативна компетентність в контексті сучасних освітніх стандартів та наукових досліджень. *Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти*. 2024. Вип. 22. С. 216–230. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/320159/310747>.
5. Бондар Л. С. Вплив навколишнього середовища на формування у школярів гуманістичних цінностей в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Педагогічна спадщина В. Сухомлинського у контексті сучасного соціально-педагогічного процесу*. 2019. С. 77–80. URL: <https://dnbp.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/11.pdf>.

6. Гальченко В., Грузинська І. Характеристика мотиваційної готовності старших дошкільників до навчання в школі. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Серія : Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 35. С. 131–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_35_24.
7. Голуб Н. Б. Культура діалогу на уроці української мови : проблеми і перспективи. *Наукові записки. Серія «Філологія»*. 2013. Вип. 5 (40). С. 130–133. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3367>.
8. Гончар О. В. Комунікативна компетентність як основа педагогічної взаємодії учасників навчального процесу. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. 2011. Т. 1. № 59. С. 239–245. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3787/3316>.
9. Гриньова Н. В. Концепція діалогу у творчості М. М. Бахтіна. *Основні сфери застосування психологічних знань : студ. наук. вісник психологічного ф-ту за матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 10–11 лютого 2010 р.)*. Черкаси : Черкаський національний ун-т ім. Б. Хмельницького, 2010. Вип. 2. С. 49–52. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/162/1/Концепція%20діалогу%20у%20творчості%20М.М.%20Бахтіна.pdf>.
10. Гузар Любомир. «Дорога до себе» : Молодь, конфлікт поколінь. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HU56FFRqM28>.
11. Кошечко Н. Фасилітація як інноваційна технологія управління педагогічними конфліктами у закладах вищої освіти. *Педагогіка*. 2018. № 2 (8). С. 24–29. URL: <https://pedvisnyk.knu.ua/index.php/pedagogy/article/view/161/320>.
12. Кузь В. Г. Гуманізм педагогіки В. О. Сухомлинського. *В. О. Сухомлинський і сучасність* : матеріали Других Всеукраїнських педагогічних читань / упор. і відп. ред. М. Я. Антоненко. Київ; Чернігів, 1996. Вип. 2. Ч. 2. С. 18–22.
13. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : [б. в.], 2007. 141 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pometun_Olena/Entsyklopediia_interaktyvnoho_navchannia.pdf.
14. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
15. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ : Радянська школа, 1988. 304 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhomlynskyi_Vasyl/Sto_porad_uchytelevi.pdf.
16. Хілько С. Особливості формування фасилітаційної позиції майбутнього психолога в системі післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2016. № 1. С. 83–86. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/%D0%A5%D0%98%D0%9B%D0%AC%D0%9A%D0%9E.pdf.
17. Шипка М. Моральне виховання у спадщині Блаженнішого Любомира Гузара. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 45. Т. 2. С. 194–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2021_45%282%29_34.
18. Шульжук Н. В. Діалогічний дискурс у контексті еколінгвістичної проблематики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 9 (77). С. 135–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2020_9_37.

REFERENCES

1. Androshchuk, I. (2022). Komunikatyvna kompetentnist yak vazhlyvyi zasib efektyvnoi vzaiemodii uchashchysiv osvithnoho protsesu [Communicative competence as an important means of participants effective interaction in the educational process]. *Molod i rynek*, 3–4 (201–202), 34–38. URL: <https://elar.khmn.edu.ua/handle/123456789/12659> [in Ukrainian].
2. Antonets, M. Pohliady, V. O. (2002). Sukhomlynskyi na protses shkilnoho navchannia [V. O. Sukhomlynsky's views on the process of school education]. *Ridna shkola*, 5, 15–18 [in Ukrainian].
3. Berehova, O. M. (2020). Dialoh kultur: obraz inshoho v muzychnomu universumi [Dialogue of cultures: the image of the other in the musical universe]: monohrafiia / perednie slovo Hanna Chmil. Kyiv: In-t kulturolohiï NAMU [in Ukrainian].
4. Boiko, I. (2024). Komunikatyvna kompetentnist v konteksti suchasnykh osvithnykh standartiv ta naukovykh doslidzen [Communicative competence in the context of current educational standards and scientific research]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, 22, 216–230. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/320159/310747> [in Ukrainian].
5. Bondar, L. S. Vplyv navkolyshnoho seredovyscha na formuvannia u shkoliariv humanistychnykh tsinnosti v pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho [The influence of the environment on the formation of humanistic values in schoolchildren in the pedagogical legacy of V. O. Sukhomlynsky]. *Pedahohichna spadshchyna V. Sukhomlynskoho u konteksti suchasnoho sotsialno-pedahohichnoho protsesu* (ss. 77–80). URL: <https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/11.pdf> [in Ukrainian].
6. Halchenko, V., Hruzynska, I. (2014). Kharakterystyka motyvatsiinoi hotovnosti starshykh doshkilnykiv do navchannia v shkoli [Characteristics of the motivational readiness of older preschoolers for school]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriia: Filosofiia, pedahohika, psykhohihiia*, 35, 131–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_35_24 [in Ukrainian].
7. Holub, N. B. (2013). Kultura dialohu na urotsi ukrainskoi movy: problemy i perspektyvy [The culture of dialogue in Ukrainian language lessons: problems and prospects]. *Naukovi zapysky. Seriia "Filolohichna"*, 5 (40), 130–133. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3367> [in Ukrainian].
8. Honchar, O. V. (2011). Komunikatyvna kompetentnist yak osnova pedahohichnoi vzaiemodii uchashchysiv navchalnoho protsesu [Communicative competence as a pedagogical interaction basis the process involved in the educational]. *Pedahohichni nauky: zb. nauk. prats*, 1 (59), 239–245. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3787/3316> [in Ukrainian].
9. Hrynova, N. V. (2010). Kontseptsiiia dialohu u tvorchosti M. M. Bakhtina [The concept of dialogue in the works of M. M. Bakhtin]. *Osnovni sfery zastosuвання psykhohohichnykh znan: stud. nauk. visnyk psykhohohichnoho f-tu za materialamy Vseukrainskoi studentskoi naukovy-praktychnoi konferentsii* (Cherkasy, 10–11 liutoho 2010 r.). Cherkasy: Cherkaskyi natsionalnyi un-t im. B. Khmelnytskoho, 2, 49–52. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/162/1/Концепція%20діалогу%20у%20творчості%20М.М.%20Бахтіна.pdf> [in Ukrainian].

10. Huzar, Liubomyr (2001–2011). “Doroha do sebe”: Molod, konflikt pokolin [“The Road to Yourself”: Youth, Generational Conflict]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HU56FFRqM28> [in Ukrainian].
11. Koshechko, N. (2018). Fasylytatsiia yak innovatsiina tekhnolohiia upravlinnia pedahohichnymy konfliktamy u zakladakh vyshchoi osvity [Facilitation as an innovative technology for managing pedagogical conflicts in higher education institutions]. *Pedahohika*, 2 (8), 24–29. URL: <https://pedvisnyk.knu.ua/index.php/pedagogy/article/view/161/320> [in Ukrainian].
12. Kuz, V. H. (1996). Humanizm pedahohiky V. O. Sukhomlynskooho [The humanism of V. O. Sukhomlynsky’s pedagogy]. *V. O. Sukhomlynskyi i suchasnist: materialy Druhykh Vseukrainskykh pedahohichnykh chytan / upor. i vidp. red. M. Ya. Antonets*. Kyiv; Chernihiv, 2 (2), 18–22 [in Ukrainian].
13. Pometun, O. (2007). Entsyklopediia interaktyvnogo navchannia [Encyclopedia of Interactive Learning]. Kyiv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pometun_Olena/Entsyklopediia_interaktyvnogo_navchannia.pdf [in Ukrainian].
14. Savchenko, O. Ya. (2012). Dydaktyka pochatkovoï shkoly [Primary school teaching]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
15. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). Sto porad uchytelvi [One hundred tips for teachers]. Kyiv: Radianska shkola. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhomlynskyi_Vasyl/Sto_porad_uchytelevi.pdf [in Ukrainian].
16. Khilko, S. (2016). Osoblyvosti formuvannia fasylytatsiinoi pozytsii maibutnoho psykholoha v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Features of forming the facilitation position of a future psychologist in the system of postgraduate pedagogical education]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini*, 1, 83–86. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dypлом_osvina/1_2016/%D0%A5%D0%98%D0%9B%D0%AC%D0%9A%D0%9E.pdf [in Ukrainian].
17. Shypka, M. (2021). Moralne vykhovannia u spadshchyni Blazhennishoho Liubomyra Huzara [Moral education in the heritage of His Beatitude Lubomir Huzar]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 45 (2), 194–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2021_45%282%29_34 [in Ukrainian].
18. Shulzhuk, N. V. (2020). Dialohichni dyskurs u konteksti ekolinhvistychnoi problematyky. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”. Seriia “Filolohiia”, 9 (77), 135–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2020_9_37 [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025